

Mange forskellige følelser, ikke alle sammen lige smukke, gik gennem mit hoved i det øjeblik, jeg fik at vide, at jeg var udvalgt til at modtage denne fornemme pris.

Jeg er ikke nogen helt. Jeg er en plattenslager. Jeg vil ikke have en medalje for en anden mands tapperhed. Sig nej tak.

Jeg er ikke forkæmper for sandhed eller for menneskerettigheder. Jeg har ikke lidt på grund af mine bøger. Jeg er tværtimod blevet rigeligt belønnet for dem.

Jeg følte mig heller ikke på højde med de tre forfattere, der har stået på denne talerstol før mig: Vaclav Havel, som jeg kortvarigt stiftede bekendtskab med og beundrede meget, og den uforfærdede Roberto Saviano, der ligesom Havel, men på en anden måde blev martyr for sit arbejde. Og Carsten Jensen, der skriver så engageret om verdens mange konflikter.

*

Hvis jeg havde brug for flere beviser på min utilstrækkelighed, behøvede jeg kun at høre Daniel Ellsbergs bevægende tale, der blev holdt på denne samme talerstol for kun et år siden. Hvorfor havde jeg aldrig kopieret hemmelige dokumenter og bremset en krig?

Først da jeg satte mig til at se nærmere på Olof Palmes liv og gerning, blev jeg påvirket af hans personlighed og opdagede, hvor meget jeg havde tilfælles med ham, og så gik det også op for mig, at afstanden mellem os måske trods alt ikke var så stor.

*

Når man læser om Palme og reflekterer over hans liv, begynder man uvilkårligt at spekulere på, hvem man selv er. Og hvem man kunne være blevet, men ikke blev. Og hvor ens moralske mod var henne, da der var brug for det.

Man spørger sig, hvad der drev en mand som Palme – han var jo født med en sølvske i munden, kom fra en overklassefamilie, gik på de bedste skoler og gjorde senere tjeneste i det fineste kavaleriregiment – til helt fra begyndelsen at gå ind i kampen for de udnyttede, de fattige, de mishandlede og oversete?

Var der i hans liv, som der har været det hos andre mænd og kvinder af hans kaliber, et skelsættende øjeblik, som kom til at definere hans indignation og tavse målrettethed?

Som barn var han svagelig og blev delvis undervist derhjemme. Han gav indtryk af at være en enspænder. Var han mon i opposition til sine skolekammerater – deres tro på, at de ejede det hele, deres foragt for samfundets svageste, deres larm, deres vulgaritet og ukultur?

Sådan var det for mig. Og ingen er nemmere at hade end en foragtelig udgave af en selv.

*

Graham Greene sagde engang, at man som romanforfatter helst skal have en splint af is i hjertet.

Var der også en splint af is i Palmes hjerte? Han var ganske vist ikke romanforfatter, men der var kunst og også lidt af en skuespiller i ham. Han vidste, at uden politisk magt får man aldrig de store spørgsmål til at brænde igennem.

Og vil man have politisk magt, skal man have et par splinter is på rette sted.

*

Dengang som nu så USA ikke med milde øjne på kritik fra lande, det anså for at være tredjerangsstater.

Og Sverige var et ganske særligt irriterende tredjerangsland, fordi det var europæisk, veltalende, kultiveret, rigt og *hvidt*.

Men Palme elskede at være irriterende. Han nød det. Han nød at være stemmen udefra, den stemme der nægter at blive sat i bås, og som slet ikke burde have fået adgang til lokalet. Det fik det bedste frem i ham.

Jeg må indrømme, at det gør det også en gang imellem i mit tilfælde.

*

Det er længe siden, jeg i min postkasse har fundet ejendomsmæglerreklamer for beskyttelsesrum dybt under Nevadas ørken.

Man trådte ind i et faldefærdigt skur, der var bygget, så det lignede et nedlagt udendørs das. I elevator kørte man derefter tres meter ned under jorden til en luksuslejlighed, hvor man kunne holde ud, indtil Armageddon var overstået og samfundet fungerede normalt igen.

Og når alarmen blev blæst af, og man kørte op med elevatoren igen, var de eneste mennesker, der var tilbage på jorden, ens rige venner samt schweizerne.

*

Hvorfor er truslen om en atomkrig i vore dage ikke nær så tilstedeværende eller skrækindjagende, som den var på Palmes tid?

Skyldes det simpelthen, at atomtruslen i dag er så allestedsnærværende, så diffus og irrationel? Nordkorea? ISIS? Iran? Rusland? Kina? Eller Det Hvide Hus netop nu med dets genfødte evangelister, der drømmer om Frelsen?

Så er det bedre at koncentrere frygten om noget, vi forstår: skovbrande, smeltende isbjerge, Greta Thunbergs ubehagelige sandheder.

Men den kolde krig var alt andet end irrationel. Den bestod af to spillere på hver sin side af et nukleært skakbræt. Og til trods for begge parters kløgtige spionagevirksomhed vidste de ikke ret meget om hinanden.

*

Jeg forsøger at forestille mig, hvordan det har været for Olof Palme at leve i den tid, at leve med penduldiplomati, endeløse diskussioner med mennesker låst fast i deres synspunkter og bange for deres overordnede.

Jeg var spion på det laveste rangtrin, men selv jeg fik nys om beredskabsplaner for åben atomkrig.

Hvis du befinder dig i Berlin eller Bonn, når de russiske kampvogne kommer tromlende, så husk at tilintetgøre dine arkiver først. Først? Hvad var så det næste?

Jeg tvivler på, at situationen i Stockholm kan have været meget bedre.

*

I Berlin i 1961 var jeg tilskuer, da russisk pigtråd blev rullet ud over kontrolposten på Friedrichstrasse, måske bedre kendt som Checkpoint Charlie. I de følgende dage så jeg Muren rejse sig lidt efter lidt, den ene betonblok efter den anden.

Løftede jeg en finger? Det gjorde ingen.

Og det var måske det værste ved det – den forstemmende følelse af, at man var betydningsløs.

Men Palme nægtede at være betydningsløs. Han ville høres, om han så skulle dø af det, og måske døde han også af det til sidst.

*

Det er oktober 1962, og Cubakrisen er i fuld gang. Jeg er underordnet diplomat ved den britiske ambassade i Bonn og er netop flyttet ind i en ny lejet villa ved Rhinen. Tyske arbejdere er i gang med at male væggene. Det er solskin og efterår, og jeg må vist have haft orlov, for jeg sidder i haven og skriver.

Malernes transistorradio overdøves af de forbipasserende lastepramme, indtil den pludselig bliver meget larmende og udbasunerer nyheden om Kennedys ultimatum til Khrusjtjov: ”Få skibene til at vende om, hr. Formand, ellers er der krig mellem Deres og mit land,” – eller ord med et lignende indhold.

Malerne beder sig høfligt undskyldt, renser penslerne og går hjem for at være sammen med familien, når verden går under.

Jeg kører hen til ambassaden for at se, om der er arbejde til mig. Det er der ikke. Jeg kører hjem igen og skriver videre på *Spionen der kom ind fra kulden*.

*

Hvad gjorde Palme, da de sovjetiske skibe sejlede videre mod Cuba, og verden ventede med tilbageholdt åndedræt for at se, hvem der ville blinke først?

Indtil jeg vidste bedre, så jeg ham sidde med hovedet i hænderne et eller andet sted, grebet af fortvivelse. *Jeg er mislykket som fredsmægler. Mine overvejelser har været forgæves. Hvis verden går til grunde, er det min skyld.*

Men han havde ikke tålmodighed med den slags. Han var her i Stockholm og arbejdede for at få indført skolereformer, forøge Sveriges ulandshjælp og samle stumperne op efter Wennerström, en højt placeret officer i det svenske luftvåben, der var blevet afsløret som sovjetisk spion.

Det er noget, man nemt glemmer, når man taler om diplomaten Palme, der arbejdede for verdensfred og atomnedrustning: Han havde også et land, der skulle regeres.

*

Spionage? Palme? Der har været talt meget om det.

Som ung praktikant i det svenske efterretningsvæsen havde han tidligt fået smag for de sorte kunster, og denne interesse bibeholdt han resten af sit politiske liv.

Hvem kan bebrejde ham det? Når man skal forsvare sig på en halv snes hjemmefronter, når man skal sidde den halve nat til kedsommelige udvalgs møder, når højreorienterede demonstranter brænder ens billede på gaden og smider darpile efter fotografier af ens ansigt, er det vel en befrielse at sætte sig behageligt til rette med spionerne og hengive sig til glæden ved indviklede intriger?

Det overrasker mig ikke det fjerneste, at Palme på én og samme tid kunne kritisere amerikanerne for Vietnamkrigen og samtidig som pragmatiker læse tophemmelige amerikanske efterretningsrapporter.

Han havde jo et land, der skulle beskyttes.

*

Palme oplevede aldrig afslutningen på den kolde krig, men han var med i dens værste år. Og sent i hans liv havde disse år sat deres præg på ham i form af pirrelighed, åndsfraværelse, utålmodighed, kampræthed. Man behøver kun at se de sidste fotografier for at genkende tegnene.

Man behøver kun at høre den dårligt nok beherskede vrede i hans tonefald, da han læser sin udtalelse om bombningen af Hanoi op. Jeg hører nervøse rådgivere, der trygler ham om ikke at bruge f-ordet: folkedrab.

*

De sled hårdt på en, de amerikanske atomkrigere. Jeg har en ganske særlig ubehagelig erindring – det havde Palme måske også – om den amerikanske regerings ikke meget mere end tyveårige forsvarsanalytikere, der levede af rockmusik og Coca Cola, mens de blev sat til at beregne, med en halv million menneskers nøjagtighed, hvor mange af os der ville blive forvandlet til aske i et første atomangreb.

Jeg havde især noget imod den overlegenhed, de udstrålede, deres bevidsthed om, at ”vi ved bedre end du selv, hvordan du kommer til at dø”. Jeg kunne ikke synes om dem. Havde Palme mon noget med deres russiske kolleger at gøre? De var sikkert ikke meget anderledes.

Sommetider var de højtstående officerer i Washington så anstændige og velopdragne, at det i sig selv virkede deprimerende. Gode familiefædre var de, husker jeg. Pæne og ordentlige mennesker, der spillede fodbold med børnene i weekenderne og gik i kirke om søndagen. Jeg mødte nogle af dem. Det gjorde Palme sikkert også.

Jo da, de kunne godt sommetider ligge søvnløse om natten, indrømmede de. Indimellem var der også et nervesammenbrud eller et ødelagt ægteskab i omgangskredsen. Og børnene blev undertiden traumatiserede af samtalen omkring middagsbordet, men det skyldtes først og fremmest forældrenes tankeløshed.

Og Palme, den beslutsomme ikke-kriger, havde sin gang iblandt dem. Høflig. Som den ene advokat til den anden. Mand til mand. Og pas endelig på, at du ikke kommer til at bruge f-ordet, folkedrab.

*

Efterhånden som jeg læser mere og mere om Palmes liv og reflekterer over det, bliver min følelse af et åndeligt slægtskab påtrængende. Jeg vil også have en Palme i *mit* land, der jo i min levetid ikke har frembragt en eneste statsmand af hans format.

Og jeg vil have ham lige *nu*. Jeg er ikke kun Remainer. Jeg er europæer med hud og hår, og nu har rotterne taget magten på skibet, har jeg lyst til at sige til ham. Det skærer mig i hjertet, og jeg vil også have, at det skal skære dig i hjertet. Vi har brug for din stemme til at vække os af vores søvngængertilstand og redde os fra politisk og økonomisk selvødelæggende handlinger. Men du kommer for sent.

*

Vi englændere er alle sammen nationalister nu. Det vil Johnson i hvert fald gerne bilde os ind. Men for at være *nationalist*, skal man have fjender, og det mest lurvede trick i Brexit-tilhængernes håndbog var at gøre Europa til fjenden. *Tag kontrollen tilbage!* råbte de med den underforståede tilføjelse: Og giv den til Donald Trump sammen med vores udenrigspolitik, vores økonomiske politik, vores sundhedsvæsen og – hvem ved – måske også vores BBC.

*

Boris Johnson har med vores velsignelse indtaget sin plads ved siden af vor tids to andre store løgnere: Donald Trump og Vladimir Putin.

Hvis Palme skulle havde forsøgt at få sandheden ud af dem i en slags omvendt Paris' dom, hvem af disse tre ville han så have spurgt?

Ville han måske slet ikke have spurgt nogen af dem?

*

En dag vil nogen forhåbentlig forklare mig, hvordan det kan gå til, at der er så stor efterspørgsel på populistere og løgnere i en tid, hvor videnskaben aldrig har været klogere, sandheden mere iøjnefaldende, eller menneskelig erkendelse mere tilgængelig.

*

Nu skal vi dog ikke give *Torypartiet* skylden for den store sejr.

Det var Jeremy Corbins Labourparti med dets manglende Brexit-politik, dets antisemitisme og studentikose marxisme-leninisme, der vakte modstand hos traditionelle Labourvælgere og efterlod dem i et tomrum.

De kiggede til venstre, men genkendte ikke deres leder. De kiggede i midten, og der var slet ingen. De var dødtrætte af Brexit, dødtrætte af politik og sandsynligvis lige så dødtrætte af Johnsons stemme, som jeg var. De holdt sig for næsen og stemte på det mindst dårlige.

Hvem kan bebrejde dem det?

*

Olof Palme kunne ikke fordrage krig, men jeg ved ikke, hvor meget krig han egentlig oplevede. Lidt er også mere end nok. Det var det i hvert fald for mig.

Mit første forsigtige indblik i krigens væsen fik jeg på et besøg i Cambodia kort før det amerikanske nederlag. Fyrre år tidligere havde Palme været på en rundrejse i Sydøstasien og med egne øjne set de katastrofale virkninger af fransk, britisk og amerikansk kolonialisme.

På den tid jeg var der, var katastrofen et på alle måder amerikansk produkt.

Phnom Penh er omringet. Taxachaufføren vil have tredive dollars for at køre mig ud til fronten. Du vil se skyderi? spørger han. Ja, jeg vil gerne se skyderi.

Han parkerer, og jeg går resten af vejen. Der bliver skudt efter mig, og jeg går tilbage til taxaen.

På vejen tilbage gennem byen til hotellet sidder der børn på fortovet og sælger flasker med benzin, som de har tappet fra forladte biler. En enkelt bombe med plastisk sprængstof vil slå samtlige børn på gaden ihjel.

*

I udkanten af Phnom Penh er der stillet artilleri op for at give dækningsild til et infanteriangreb på den usynlige fjende i junglen. Børnene bliver døde af kanonerne, men kryber sammen ved foden af dem og venter på deres fædre. De ved, at hvis fædrene ikke kommer, stikker befalingsmændene deres løn i deres egen lomme i stedet for at anmelde dem som faldne.

*

Jeg er i Sidon i Sydlibanon som gæst hos den palæstinensiske militære chef Salah Tamari. Han tager mig med på en rundtur i et børnehospital. En dreng med begge ben sprængt væk stikker en tommelfinger i vejret. En af de andre drømmer om at komme på universitetet i Havana, så snart han har fået sit syn tilbage.

Palme havde tre sønner, jeg har fire. Måske har vi haft de samme mareridt.

*

Det minder mig om noget. Som situationen ser ud i øjeblikket, vil Johnsons post-Brexitregering som noget af det første gennemføre, at børneflygtninge ikke får ret til at blive genforenet med deres forældre i Storbritannien.

*

Hvordan ville Palme have forholdt sig til vore dages orwellske løgnemaskiner, der ville have fået selv en Josef Goebbels til at rødme over den måde, de lidt efter lidt undergraver vores anstændighed og sunde fornuft på og får os til at betvivle uangribelige sandheder?

*

De sidste splinter af Jamal Khashoggi er formodentlig fejlet ind under gulvtæppet på det saudiarabiske konsulat i Istanbul.

De skyldige har tilstået, at de handlede efter en uoverlagt indskydelse. Det hele udviklede sig lidt for vildt, som det nu engang kan ske, og de er da også blevet halshugget på behørig vis og i overensstemmelse med det saudiarabiske retsvæsens højeste principper.

Kronprinsen er chokeret. Resten er fake news. Der var ingen knoglesav, ingen skrig, ingen Khashoggi-dobbeltgænger, der gik ud af konsulatet med forkerte sko på.

*

Så her kommer et spørgsmål. Hvis Palme havde været Sveriges statsminister i dag, og Sverige havde haft gang i en indbringende våbenhandel med Saudi-Arabien, hvordan ville han så have grebet det an?

Ville han have indtaget det fornuftige, afslappede britiske standpunkt og have sagt: For guds skyld, lad os nu holde op med at brokke os og se at komme videre med den næste levering; de er jo arabere, og de har også en krig, de skal holde gang i?

Eller ville han – det vil jeg helst tro – have sagt til svensk våbenindustri: Uanset hvad det koster, så stopper I lige nu.

*

Jeg ved ikke, om Palme læste mine bøger – hvis I vidste, hvor mange der ikke gør det, ville I skamme jer.

Men jeg ved én ting, og det er, at ganske kort tid efter at jeg begyndte at læse om Palmes liv og om de sager, der inspirerede ham, forekom det mig pludselig, at jeg i alle de bøger, jeg har skrevet, ubevidst er fulgt i hans fodspor.

*

Min hovedperson, den jeg er bedst kendt for, er George Smiley.

Smiley blev rekrutteret til Secret Service i sin grønne ungdom ligesom jeg selv, og selv om han holdt meget af at fordybe sig i det 17. århundredes tyske litteratur, kendte han dybest set kun den hemmelige verden.

I hele sit lange professionelle liv var han plaget af moralsk tvivl. Da jeg engang blev bedt om at tegne et portræt af ham, tegnede jeg en mand, der bar sin hest op ad bakke – et billede, der måske kunne have lokket et træt genkendelsens smil ud af Palme.

Smiley og jeg har en fælles historie. Gennem tres år. Når jeg valgte en ny kurs, fulgte Smiley med. Og sommetider kendte Smiley vejen bedre end jeg, og så fulgte jeg efter ham, og det er jo så noget, der kan ske, når man opfinder en person, der er klogere end en selv.

*

Her er Smiley i 1979, da alt tegnede til, at den kolde krig ville vare evigt. Med eksemplarisk spionhåndværk har han lokket sin sovjetiske modpart med kodenavnet Karla over Berlinmuren.

Han har gjort det ved at udnytte en *karakterbrist*, som vi gerne kaldte det, hos denne ellers så uudgrundelige betonkommunist.

Den pågældende *karakterbrist* er *kærlighed*, en fars kærlighed til sin mentalt syge datter. I strid med alle regler i KGB-håndbogen har Karla fået anbragt sin datter på et schweizisk sanatorium under et falsk navn, og Smiley har brugt denne viden til at afpresse ham.

Og her kommer så Karla, sovjetisk fanatiker og kærlig far, gående som afhopper over Glienickebroen fra Øst- til Vestberlin.

”George, du har vundet,” siger Peter Guillam, Smileys trofaste højre hånd.

”Har jeg det? Tja. Ja, det har jeg vel,” svarer Smiley.

Palme ville have forstået hans lede ved sig selv.

*

Da den kolde krig var forbi, og mens den vestlige verden stadig gratulerede sig selv, følte Smiley sig forrådt, og det gjorde jeg også.

Olof Palme ville også have følt sig forrådt, hvis han havde levet længe nok.

Hvor var den fred, vi alle sammen havde fået løfte om og ventet på? Hvor var Den Store Vision? Forsoningen? Den atomnedrustningsaftale, som Palme utrætteligt havde arbejdet på at få i stand? Hvor var den Marshallplan, der kunne hjælpe de nedslidte lande i gang igen?

Og først og fremmest, hvor var håbets og fornyelsens stemme?

Er det helt usandsynligt at forestille sig, at Palme kunne have været den stemme, hvis han havde fået lov til at leve?

*

Her er Smiley i 1990, et år efter at Muren blev revet ned og fire år efter Palmes død.

”En dag fortæller historien os måske, hvem der i virkeligheden vandt. Hvis resultatet bliver et demokratisk Rusland – ja, så har Rusland været vinderen. Og hvis Vesten bliver kvalt i sin egen materialisme, så kan Vesten stadig nå at blive taberen.”

Jeg ser Palme nikke.

*

Og her er så Smiley som gammel – han har altid været ældre end jeg, en faderskikkelse – men han er stadig på jagt efter det spørgsmål, der har forfulgt ham hele livet: Har jeg svigtet min menneskelighed i en sådan grad, at jeg helt har mistet den?

”Vi var ikke forhærdede, Peter,” fastholder han over for den samme trofaste discipel. ”Vi var *aldrig* forhærdede. Vi havde en *større* medfølelse. Man kan hævde, at den var malplaceret. Forgæves var den i hvert fald. Det ved vi nu. Men det gjorde vi ikke dengang.”

Men i fantasien hører jeg Palmes energiske protester: ”*Det er et uholdbart, egoistisk argument, der med samme ret kunne anvendes på enhver anden uhyrlig handling begået i demokratiets navn.*”

*

Jeg ser et skarpt, hurtigt ansigt. Rastløse øjne, sommetider nedslagne. Både ægte og kunstige smil. Et ansigt, der kæmper for at bære over med knap så hurtige hjerner, sårbart, vagtsomt og forfinet på en måde, vi plejer at forbinde med unge digtere. Den præcise stemme svigter ikke, heller ikke når dens ejermand er vred.

Jeg fornemmer en uudholdelig utålmodighed i ham, som skyldes, at han ser og føler tidligere og hurtigere end de andre tilstedeværende i lokalet.

*

Jeg ville have været nervøs ved at inkludere mig på en diskussion med ham, for han ville have sat mig til vægs, selv om jeg havde haft ret.

Men jeg mødte ham aldrig. Jeg kan kun høre ham og se ham og læse ham. Hvad resten angår, halter jeg bagefter.

Sit livs sidste tale holdt han i FN i 1985; det var et mislykket forsøg på at få indført et folkeretligt forbud mod atomvåben. Tredive år senere stemte den svenske regering for netop et sådant forbud. Nu har den under amerikansk pres udskudt beslutningen om at bekræfte denne beslutning. Spørgsmålet er aktuelt igen. Vi får se.

*

Hvordan ville Palme mon have ønsket at blive husket? Jo, på *denne* her måde:

For sit liv, ikke for sin død.

For sin humanisme, sit mod, for bredden og fuldstændigheden i sit humane menneskesyn.

Som sandhedens stemme i en verden fast besluttet på at skjule sandheden.

For de inspirerende, opfindsomme projekter, som unge mennesker hvert år giver sig i kast med i hans navn.

*

Er der noget, jeg ønsker at føje til dette epitafium?

Måske ville han have syntes godt om denne linje af May Sarton:

Man må tænke som en helt for at opføre sig som et blot anstændigt menneske.

*

Og hvordan vil jeg selv gerne huskes?

Som den mand, der modtog Olof Palme-prisen i 2019, det er nok til mig.